

6. és 7. sz. függelékek azt segítik elő, hogy az olvasó rögtön, a szótár alapjául szolgáló kiadás segítsége nélkül is megállapíthassa, hogy az illető szó Puskin melyik kritikái, publicisztikai, önéletrajzi cikkében (11—12. k.) vagy levelében (13—16. k.) fordul elő.

Annak érdekében, hogy a szótárt olyan szélesebb olvasórétegek is használhassák, akiknél nincs mindig kéznél a nagy akadémiai kiadás, a függelékben a szélesebb körben elterjedt tízkötetes akadémiai kiadás (1949) adatai (kötet és oldalszám) is megtalálhatók.

*

Ismertetésünk kéziratának nyomdába kerülése után jutott kezünkbe a Puskin-szótár II. kötete (Z—N betűk). A kötet összeállítói *Sz. I. Bernstejn, A. D. Grigorjeva, I. Sz. Iljinszkája, V. D. Levin, V. A. Plotnyikova, V. N. Szidorov*. A kötet szerkesztője: *V. N. Szidorov*. A Szótár szerkesztő bizottságát *B. V. Tomasevszkij* professzor időközben történt elhunytával súlyos veszteség érte.

A szótár II. kötete, néhány kisebb technikai jellegű változástól eltekintve, ugyanazon elvek alapján készült, mint az első kötet. Ez a kötet is, akárcsak a megelőző, feltünteti az egyes szavak összes előfordulási eseteit. Kivételt ez alól csak azok a szavak képeznek, amelyeknél az előfordulási esetek száma túlságosan nagy. Ilyenek az и, но, ли, ни, не szócskák, a на előljáró, a мой, мы, наш névmások, как névmási határozó és kötőszó és a который mint vonatkozó névmás.

Rubinyi Mózes és Péter Mihály

SÁNDOR PÁL: ARISTOTELE● LOGIKÁJA

Gondolat Kiadó, 1958.

Sándor Pál munkája, melynek alapvető célkitűzése Aristotelés logikájának, mint a logika első klasszikus megfogalmazásának a történelmi materializmus szemléletével és módszerével való feldolgozása, jelentékeny és figyelemre méltó teljesítmény a szakirodalomban. E könyv, mely — a bevezetésben olvasható önvallomás szerint — a szerző gyermekkorra visszanyúló életprogramjának „egyik lassan érő fejezetét kívánja nyújtani”, egészében véve első kísérlet e téma rendszeres marxista taglalására, és problematikájának fontossága és bősége folytán egyaránt joggal tarthat igényt a beható és részletes megvitatásra. Bár a kívánatos mértékű megvitatás márcsak terjedelembeli okoknál fogva sem lehet jelen recenzió feladata, a következőkben a könyv rövid ismertetése és méltatása folyamán a lehetőséghez képest szeretnénk sort keríteni néhány elemzés kritikai vizsgálatára is, különösen abból a szempontból, hogy — a szerző saját szavaival élve — „mennyire sikerült e keretek között mindenkor a logikum specifikumát megragadni, vagy legalábbis e specifikumhoz a közvetlen vagy közvetett determinánsokat megtalálni és kidolgozni” (28. l.).

A „Bevezetés”-ben a szerző, — konkretizálva kitűzött feladatát: a társadalmi valóság visszatükrözésének a logikában, mint a valóságtól legtávolabb eső visszatükrözési formában való kimutatását, — kifejti a tárgy

természetéből eredő nehézségeket, majd az alap és felépítmény viszonyának, valamint a felépítmény tagolódásának több szempontból problematikus eredményekkel záruló tárgyalása után* megjelöli azokat a tényezőket, melyeknek determináló szerepük volt az aristotelési logika kialakulásában. E tényezők azután — a termelőerők állapota és a termelési viszonyok, továbbá az Aristotelés által készen kapott tudományos eredmények, valamint a filozófus saját személyisége — a könyv első részében kerülnek részletes vizsgálat alá.

A könyv egészének fölépítése — szemben az egyes fejezetek olykor bonyolult és nehezen követhető gondolatmenetével — világos és könnyen áttekinthető: miután az első rész három fejezete sorra veszi az előbb említett három determináló tényezőt, a második rész magával a tükörképpel, az aristotelési logikával foglalkozik, a harmadik rész pedig a visszatükrözés folyamatát teszi vizsgálat tárgyává, joggal hangsúlyozva, hogy e folyamat feltárása a tudomány jelenlegi állapotában csak néhány, szinte aforisztikusan kiragadott példa bemutatására szorítkozhat.

Az első fejezet, „*A termelőerők állapota — a termelési viszonyok*” címmel, főként az aristotelési filozófia szempontjából döntőnek ítélt IV. századi athéni helyzetet elemzi, igen bőségesen, számos érdekes és tanulságos megfigyeléssel. Kár, hogy az V. és IV. század rajza nem válik szét élesebben, és az olvasó méltán hiányolhatja a szovjet ókortudomány idevágó eredményeinek alkotó felhasználását. Igen figyelemre méltónak, bár kidolgozásában s felhasználásában némileg szimplifikálnak bizonyul Aristotelés osztályhelyzetének jellemzése, miszerint a filozófus az uralkodó osztályhoz tartozik ugyan, de annak olyan rétegéhez, amely „saját termelőeszközzel rendelkezik, de maga is dolgozik (még ha csak irányító, szervező, ellenőrző munkát végez is)” (44. l.). A szerző végeredményben, ha nem is kizárólag, erre vezeti vissza az aristotelési logika legtöbb sajátosságát.

„*A tudomány mint hagyomány*” c. fejezettel kapcsolatban a szerző egy utólagos reflexióban (78—79. l. jegyz.) a következőket mondja: „ha nem is irtuk meg az Aristoteles előtti »logika történetét« — de úgy véljük, az előzményekben a logikumot kellőképp felmutatuk”. Sajnos, e véleménnyel nehéz osztatlanul egyetérteni. E fejezet inkább csak egy általános tudománytörténeti vázlatot tartalmaz, érdekes, de meglehetősen tetszőlegesen kiválasztott és vitathatóan értékelt mozzanatokkal, és ha az aristotelési filozófia egészének előzményeire, sőt olykor forrásaira vonatkozólag felcsillant is néhány adatot, éppen az aristotelési logika szempontjából nyújt igen keveset. Kétségtelen, hogy a kutatónak e téma kidolgozásánál hatalmas objektív nehézségek állanak útjában: logikatörténeti szempontból ez a korszak még nincs megfelelően feldolgozva és idevágó elemzések legfőlegb szétszórtan találhatók a filológiai irodalomban. Mindamellett a fennmaradt szövegeknek, főként a *Sókratés előtti bölcselők* töredékeinek vizsgálata könnyen hozzásegítheti a kutatót ahhoz, hogy nagyobb számban is áshasson ki „tégglákat” az aristotelési logika hatalmas építményéhez. Különösen áll ez Hérakleitosra és az eleátákra vonatkozólag, kiknek a logikatörténet szempontjából alapvető fontosságú és Aristotelés által (főként a

* E kérdések érdembeli megvitatásához külön tanulmányra lenne szükség; ami Sándor Pál idevágó fejtegetéseinek általános megítélését illeti, teljes egyetértéssel utalhatok FALUS RÓBERTnek a *Népszabadság* 1958. november 25-i számában megjelent bírálatára.

„Metaphysika”-ban) kifejezetten is bírált nézeteiről a szerző érdemben egyáltalán nem beszél. A Sókratés előtti bölcselek absztrakciós képessége és többnyire objektív logika formájában érvényesülő logikai szemlélete sokkal magasabb fokú, mint ahogyan azt a szerző értékeli. [Igy pl. az ellentétek egymáshoz való viszonyának kérdése — mégpedig az elvontságnak gyakran igen magas fokán — átszövi jóformán az egész prészókratikát!]. — A szerző helyes érzéssel vette föl e fejezetbe a *történetírókat*, de velük kapcsolatban is meg kell említenünk, hogy általános történetírói szemléletük és módszereik ismertetésénél fontosabb lenne kielemezni bőségesen található, bár eddig megfelelően föl nem tárt logikatörténeti vonatkozásait. (Hérodotosnál és Thukydidesnél pl. egyaránt jól megfigyelhetők a következtetésnek és bizonyításnak egyes fejletlenebb, de már tudatosan használt, majd Aristotelésnél háttérbe szorított formái, és mindketten igen értékes tanulságokat nyújtanak a görög logikai terminológia kialakulására is.) — Hasonlókat mondhatnánk az V.—IV. századi görög *rétorikáról* is, melynek bizonyítási eljárását és műkifejezéseit ugyancsak haszonnal lehetne és kellene is elemezni, nemcsak az aristotelési rétorika, hanem éppen a logika szempontjából is.

Az „*Aristoteles személyiségé*”-ről szóló fejezettel kapcsolatban elvileg helyesséssel idézhetjük a szerzőnek azt a módszertani megjegyzését, miszerint „a személyi motívumok közül is azokat választottuk, amelyek objektív mozzanatokot tartalmaznak” (79. l.), bár vitatható, hogy e motívumok közül valóban az aristotelési logika szempontjából legfontosabbak vannak-e kidomborítva. Ugyancsak meggyőző az a különböző idealista értelmezésekkel szemben kifejtett elemzés is, mely Aristotelésnek Platónhoz való viszonyát teszi vizsgálat tárgyává (68—72. l.), és igen érdekes annak fejtegetése, hogy Aristotelés milyen belső magatartással fogadhatta a makedón királyi udvarba való meghívását, noha megfelelő adatok hiányában túlzásnak kell minősítenünk azt a jellemzést, hogy Aristotelés csak „keserű szájjal” és „öngúnnnyal” vállalta el a nevelői állást Nagy Sándor mellett (74. l.). — A szerző ennek a fejezetnek a végén veti föl legkoncentráltabban az aristotelési logika közvetlen forrásainak kérdését. Bár nézetem szerint teljes mértékben egyetérthetünk azzal a tétellel, hogy „nem egy, hanem sok minden volt, amiből Aristoteles a logikai tételeit absztrahálta” (78. l. jegyz.), és ennek megfelelően valóban elfogadhatatlannak kell minősítenünk az aristotelési logika egyoldalú *matematikai* vagy *grammatikai* származását hirdető elméleteket, ugyancsak problematikusnak kell tartanunk a jelen mű által képviselt, főként *zoológiai* eredeztetést, (76—78. l.), melyre a harmadik rész ismertetésénél részletesebben is ki kell majd térnünk.

A könyv második része — mint már érintettük — Aristotelés „Organon” elnevezés alatt fennmaradt logikai írásait veszi egyenként vizsgálat alá, a hat műnek megfelelően hat külön fejezetben. E tárgyalásmód számos előnnyel jár és föltétlenül hasznos abból a szempontból, hogy az Aristotelésszel ismerkedő olvasó ily módon képet alkothat magának az egyes művek speciális tematikájáról is. Alapjában véve ugyancsak helyeselhető az az elvszerűen (85. l.) követett eljárás is, hogy a szerző az egyes munkákról nem ad teljes tartalmi kivonatot, hanem csak a fontosabb részletek kiemelésére szorítkozik. A megválogatás szempontjaival és az adott részletinterpretációkkal jelen keretben nem foglalkozhatunk, meg kell viszont említenünk — e fejezetek számos értékének és hasznosságának nyomatékos hangsúlyozása mellett — egy sajnos következetesen tapasztalható és a könyv egészére is

jellemző hiányosságot: bár a szerző elvileg többször is kiemeli (pl. 8. és 217. l.) az eredeti forrásokhoz való visszanyúlás alapvető követelményét, Aristotelés-szöveggel, ill. — ami egy szélesebb olvasóközönségnek is szánt munkában a görög szöveget megfelelően helyettesíthetné — fordításban adott szözerinti idézettel a fejtegetések során legföljebb kivételesen találkozunk, és az elemzések általában nem tükrözik a szilárd filológiai alapvetést. Az egyes interpretációk és a gyakran kelleténél terjedelmesebb általános logikai fejtegetések sokszor annyira összeolvadnak a teljesen szabadon idézett aristotelési mondanivalóval, hogy az Aristoteléshez először közelítő olvasó rendszerint tájékozatlanul marad afelől, mikor áll szemben magának Aristotelésnek a nézeteivel, mikor a szerző saját kommentálásával. A megfelelő magyar nyelvű Aristotelés-idézetek hiányát fokozottan érezteti az a körülmény, hogy jelenleg még teljes magyar „Organon”-fordítással nem rendelkezünk. Sajnos, a pontos helymegjelölés is aránylag igen kevés, és így még filológus számára sem mindig könnyű megtalálni az elemzések alapját képező eredeti szöveget.

A harmadik rész első fejezetében a szerző a *formális és nem formális logika* viszonyát vizsgálva, végeredményben arra a konklúzióra jut, hogy Aristotelés logikája nem formális logika e szó modern értelmében. A vizsgálatok során számos figyelemre méltó gondolattal és értékes fejtegetéssel találkozunk; ilyen pl. az aristotelési logika Aquinói Tamásnál és Kantnál található felfogásának bírálata (163—166. l.), valamint az absztrakció kérdésének elemzése (167—169. l.). Mindamellet van ebben a fejezetben egy pont, amelyet különösen problematikusnak kell tartanunk. A szerző szerint — a marxizmus klasszikusai által jellemzett négy nagy társadalmi munkamegosztás után — egy „újabb nagy — ötödik — társadalmi munkamegosztásról beszélhetünk. És ez a szellemi munkán belüli nagy munkamegosztás, melynek során a gondolkodás folyamata maga tükröződik vissza a tudatban, azaz, amikor a visszatükröződés nem egyéb, mint a gondolkodásról való gondolkodás, modern kifejezéssel élve: formális logika”. Majd miután jegyzetben hozzáfűzi, hogy „az ötödik nagy munkamegosztás tehát: a formális és nem formális gondolkodás kettéválása”, fölveti a kérdést, vajon eljut-e Aristotelés eddig a munkamegosztásig, és e kérdésre határozott nemmel válaszol (160. l.). Bár e nézetek részletesebb megvitatásába ezúttal nem bocsátkozhatunk, mégis megjegyeznénk a következőket: 1) a gondolkodásról való gondolkodás, a formális gondolkodás és a formális logika sokkal nagyobb mértékben különböző három kategória, hogysem a fentebbi értelemben egy nevezőre hozhassuk őket; 2) bármennyire a szellemi munka differencialódásának termékei és ha illethetők is megfelelő feltételek között a „munkamegosztás” elnevezéssel, aligha sorolható bármelyikük is a négy nagy társadalmi munkamegosztás mellé egyenrangú ötödiknek; 3) Aristotelés elvileg és gyakorlatilag egyaránt eljut a gondolkodásról való gondolkodáshoz;* 4) *ettől* azonban logikájának egyrészt még nyilvánvalóan nem kell formális logikává minősülnie (tekintve, hogy a gondolkodásról való gondolkodás nem azonosítható a formális logikával), másrészt pedig korántsem kell szükségszerűen elszakadnia az objektív valóságtól, aminthogy

* Helymegjelölések és részletinterpretációk hosszú sora helyett szabad legyen inkább arra a tömör megfogalmazásra utalnunk, melyben Marx és Engels — Stirnert bírálva — éppen ezt a tételt fejt ki. (A német ideológia, Szikra, Bp. 1952. 72. l.)

de facto — és ezen a ponton már teljesen egyetértünk a szerző többszörösen is kifejtett értékelésével (pl. 166. l.) — nem is szakad el. Ugyanakkor azonban, bármennyire éles különbséget kell is tennünk az aristotelési logika és a későbbi formális logika között, a szerző nem teljesen egyértelmű nyilatkozataival szemben kifejezésre kell juttatnunk, hogy nézetünk szerint az aristotelési logika sok szempontból mégiscsak formális logika (vagy legalábbis kezdetét jelenti egyszersmind a formális logika kialakulásának is), minthogy — kétségtelen dialektikus tendenciái és kérdésföltevései, sőt alkalmi dialektikus megoldásai mellett — számos olyan metafizikus szemlélettel felállított alapvető tételt tartalmaz, mely mindmáig a formális logika létalapját képezi.

A következő, „*Formális és dialektikus logika*” c. fejezetben a szerző végeredményben az aristotelési logika dialektikus tendenciáinak kimutatására törekszik, és e nagy jelentőségű, de igen nehéz és bonyolult kérdés vizsgálata során számos érdekes és tanulságos megfigyeléssel gazdagítja az Aristotelés-kutatást. Sajnos azonban, nem egyszer olyan ponton is a dialektikus szemlélet érvényre jutását sejteti, ahol éppen metafizikus szemlélet uralkodik. Ilyen jellegű pl. a logikai princípiumok egymáshoz, valamint a szubsztancia struktúrájához való viszonyának megfogalmazása: „ahogy a szubsztanciában is benne rejlik az anyag és forma kettőssége, sőt a kettő összetettségéből, egységéből származó hármassága, ugyanúgy a logikában is az azonosság elve már magában hordja az azonosság—nemazonosság feszültségét” (182. l.; vö. 183. l.). Ez a felfogás nem aristotelési. Aristotelés a *principium identitatis*-t külön ki sem fejt, a *principium contradictionis*-t pedig, főként a hérakleitosi dialektikus ellentétszemlélettel polemizálva, metafizikus módon fogalmazza meg (Met. IV 3 és XI 5), és így számára az azonosság elve éppen annyira nem hordja magában az azonosság—nemazonosság feszültségét, mint amennyire az azonosság nem rejti magában belső ellentétként a nemazonosságot, ami pedig a konkrét szubsztancia ontológiai felépítését illeti, azt hiszem, több figyelmet kellene szentelni LENIN idevágó kritikájának, mely szerint Aristotelés „... éppen az általános és az egyes, a fogalom és az érzet stb., a lényeg és a jelenség stb. dialektikájába zavarodik bele” (Filozófiai füzetek, Szikra, Bp. 1954; 315. l.). E fejezettel kapcsolatban meg kell említenünk még egy hiányosságot: a fejtegetések során a dialektika mai fogalma igen gyakran összeolvad az aristotelési „dialektiké techné” fogalmával, és így ismételten előfordul (187. l.; vö. 128. l. és 137. l.), hogy a szerző azokat a helyeket, ahol Aristotelés átadja a szót a „dialektiké techné”-nek, ill. speciálisan a „dialektikus” következtetéseknek, úgy értelmezi, mintha ott Aristotelés valóban mindig át is lépne az igazi dialektika szférájába, holott tulajdonképp rendszerint csak arról van szó, hogy Aristotelés az apodiktikus következtetések területéről átlép a csak valószínű prémisszákból levont, általa azonban „dialektikus”-nak nevezett következtetések birodalmába. (Ez a körülmény is dokumentálja, mennyire aktuális lenne a „dialektika” terminus eredeti szövegvizsgálatokon alapuló jelentéstörténetének megírása!)

„*A definíció*” c. fejezetben, melyben többek között számos értékes és termékeny elemzést olvashatunk a definíció és a divízió viszonyára, valamint az ismerés és megismerés különbségére vonatkozólag, a szerző részletebben is visszatér az aristotelési logika közvetlen forrásának kérdésére. Miután az első rész 3. fejezetében — mint már utaltunk rá — arra az álláspontra helyezkedett, hogy Aristotelés „mintaszerű és abban az időben egye-

dülálló állatkertjében járkálván, a különböző állatokat és azok életjelenségeit hasonlítgatva, összevetve, csoportosítva” kapta meg „az elvont fogalmakat, mégpedig ezeknek olyan viszonyait, amelyek lerögzítése egyenesen a logikai alapelveket és ezek vonatkozásait eredményezték” (77. l.), jelen fejezetben az aristotelési logika belső struktúrájának alapját a *felosztás* elvében jelölve meg, erre vonatkozólag az előbbi zoológiai eredeztetést a következőképp konkretizálja: „Aristotelesnél az elsődleges nem a felosztás logikai elve volt, amelyet alkalmazott a zoológiájában, hanem ellenkezőleg, az összegyűjtött állatok rendezésének szükségességéből alakult ki nála a felosztás elve, hogy azután általánosított és elvont formájában helyet foglaljon a logikájában...” (195. l.). Nézetünk szerint ez a zoológiai magyarázat fölöttébb problematikus. Egyrészt ugyanis nem szabad elfelejtenünk, hogy a kutatás jelenlegi és a szerző által meg nem cáfolt eredményei szerint Aristotelés logikai művei már elég régen készen voltak, mielőtt az állatkert felállítására egyáltalán sor került, másrészt pedig az „Organon” darabjaiban alig tükröződik — akárcsak példák formájában is (vö. 196. l.) — a filozófus zoológiai érdeklődése. Aligha lehet viszont kétséges, hogy az aristotelési logika *egyik* alapvető közvetlen forrása — a prészókratika jobbára objektív logikája mellett — a platóni „dialektiké techné” volt, melyeket a szerző méltánytalanul mellőz. Ez az eljárás némileg igazolható ugyan a logikatörténeti szakirodalom példájával, mely meglepően keveset vizsgálta az aristotelési logika prészókratikus és platóni előzményeit, de semmiképp sem helyeselhető. Az ilyen irányú vizsgálatokra ugyanis nagy szükség lenne, és — hozzá kell tennünk — egyáltalán nem fenyeget az a veszély, hogy ezzel elhomályosítanánk a filozófusnak akár önállóságát, akár materialista tendenciáit, hanem ellenkezőleg: éppen ezáltal lehetne kiszélesítenünk Aristotelés Platón-kritikájának jellemzését, mely — mint jelen munkában is — gyakorlatilag többnyire a platóni idea-tan elleni polémia vizsgálatára redukálódik. Az aristotelési logikát (és egyszersmind a Platón-kritikát) közvetlenül befolyásoló tényezőket véleményünk szerint sokkal inkább a filozófus etikai és politikai nézeteiben, ill. ilyen tárgyú műveiben kellene keresnünk, melyek — a kutatás jelenlegi állása szerint — időbelileg és eszmeileg közelebb állnak a logikai művekhez, mint Aristotelésnek az állatgyűjteménnyel kapcsolatos kutatásai.

Az utolsó fejezet a *dedukció és indukcio* viszonyával és logikatörténeti sorsával, valamint az indukciónak Aristotelésnél tapasztalható viszonylag mostoha kezelésével foglalkozik, a „Zárszó” pedig — melynek során föltétlenül helyesebb lett volna a logikai szakirodalom egyes műveit illetően részletesebb és konkrétebb kritikát kifejteni — az aristotelési logika történelmi sorsára vonatkozólag tartalmaz rövid kitekintést, utalva ezzel egyszersmind a kutatás további feladataira.

A munka egészére vonatkozólag talán annyit kell még megjegyeznünk, hogy ahhoz az óriási szakirodalomhoz képest, melyről a szerző maga is megemlékezik, az eddigi kutatások kritikai felhasználása aránylag igen csekély. Kívánatos lett volna a hagyományos Aristotelés-értelmezésekről behatóbb és konkrétebb bírálatot adni, és föltétlenül figyelembe kellett volna venni a szovjet és a hazai szakirodalom eredményeit, így pl. a szovjet filozófiatörténet megfelelő részeit, valamint FOGARASI BÉLA műveit, melyek éppen az *aristotelési* logikára vonatkozólag is számos fontos interpretációt és értékelést nyújtanak.

E kritikai megjegyzések, melyek elsősorban a kérdések tisztázásához szeretnének hozzájárulni, távolról sem kívánják csökkenteni a könyv jelentőségét és érdemeit. Sándor Pál munkája, mint örvendetes és ösztönző vállalkozás, új probléma-fölvetéseivel, szempontjainak sokaságával és tanulságos elemzéseivel olyan vitaanyagot nyújt, melyhez Aristotelés-kutatásunknak még hosszú ideig vissza kell térnie, és ezáltal jelentős mértékben hozzásegít a logikatörténet marxista elemzéséhez és megírásához.

Marticskó József

REJTŐ ISTVÁN: AZ OROSZ IRODALOM FOGADTATÁSA MAGYARORSZÁGON

Irodalomtörténeti Füzetek 21. sz. Budapest, 1958. 115. l.

A munka tulajdonképpen két különálló tanulmányból áll, melyek azonban anyaguknál fogva jól egymásba kapcsolódnak. Az első részben az orosz irodalom fogadtatásáról kapunk képet az 1850-től 1900-ig terjedő időszakból, a második részben pedig a Dosztojevszkij művek hazánkbeli kiadásának és bírálatának problémáit vizsgálja a szerző a kezdetektől a felszabadulásig. Már a bevezetőből kiderül, hogy igényes dolgozattal állunk szemben. A polgári irodalomtörténet idevágó eredményeinek rövid áttekintése, a tényleges eredmények elismerése mellett helyesen hívja fel a figyelmet a régi hatáskutatás árnyoldalaira. A szerző óvatosságra int ZSIGMOND FERENC és más polgári irodalomtörténészek adataival és tételeivel kapcsolatban, mert ők több esetben egyes kortárs kritikusok megalapozatlan ötleteiből vontak le messzemenő következtetéseket. Hangoztatja, hogy az effajta hibáktól egyedül az eredeti források tanulmányozása mentheti meg a kutatókat. Munkájában egyelőre csak az orosz irodalom „fogadtatásáról” kíván számot adni, mert a „hatás” kimutatása sokkal szélesebb vizsgálatot feltételez. Ennek megfelelően az első tanulmány „az orosz irodalom hazai térhódítását vázolja, s emellett igyekszik figyelemmel kíséreni azt a többékevésbé tudatos válogatást is, amely az orosz irodalom képviselőinek megszólaltatásában megnyilvánul. A befogadási folyamat iránya és méretei mögött megkísérli felfedezni azokat az összekötő kapcsokat, amelyek a kialakulóban levő magyar irodalmi mozgalom, az 'eszményítő realizmus' és az orosz irodalmi alkotások kiválasztása és értelmezése között fellelhetők.”

Rejtő István — igen helyesen — nem szigeteli el az orosz irodalom magyarországi fogadtatását a nyugat-európai irodalom befogadásának folyamatától. Ezért már fejtegetéseinek kiindulópontjánál az 1858-ban lezajlott Balzac-vita kapcsán felvázolja a nyugat-európai szerzők értékelése körül kialakult irodalmi hadállásokat. Ebbe a keretbe illesztve pontosabban feltűnnek az orosz irodalom térhódításának arányai és az orosz irodalmi művekkel foglalkozó magyar kritikusok vezérgondolatai. A sokoldalú vizsgálódást bizonyítja az is, hogy tájékoztatást kapunk a magyar fordítók számára hozzáférhető és elérhető fordításokról. Az abszolutizmus korabeli kapcsolatainkról a szerző megállapítja, hogy az orosz irodalom megismerésének két sajátos vonása volt. A kritikusok főleg az elnyomó államhatalommal szembeszegülő írók politikai bátorságát és a műveikből áradó nemzeti, népi jelleget emelték ki. Háttérben hagyták azonban az orosz irodalom egyik